

NÉMETH FERENC

TRENDFORDULÓK MONTENEGRÓBAN

TURNING TRENDS IN MONTENEGRO

Összefoglaló: Az elmúlt három év politikai átalakulása az idén megtartott elnök- és parlamenti választásokkal lezárulni látszik. A Szocialisták Demokratikus Pártjának ellenzéki kerületbe kerülése (2020), valamint Milo Đukanović elnökválasztási veresége (2023) megerősíti a politikai pluralizmust, de nem jelent egyet a stabilitással. Az újonnan alakult és a politikai szcéna megkerülhetetlen szereplőjévé vált Európa most párt és a pártot vezető politikusduó népszerűségének fennmaradása a kezdeti sikerek ellenére nem garantált, Montenegró legégetőbb kihívásai pedig nem politikai, hanem gazdasági természetűek lesznek.

Kulcsszavak: Montenegró, elnökválasztás, parlamenti választások, politikai átalakulás, Európa most

Abstract: *The political transition of the last three years seems to be coming to an end with the presidential and parliamentary elections held this year. The entry of Democratic Party of Socialists in Montenegro to opposition (2020) and the defeat of Milo Đukanović in the presidential elections (2023) reinforce political pluralism, but do not equate to stability. The newly formed Europe now party and the political duo leading it, which have become an inescapable player on the political scene, is not guaranteed to remain popular despite its initial successes, and Montenegro's most pressing challenges will be of economic, not political nature.*

Keywords: *Montenegro, presidential elections, parliamentary elections, political transformation, Europe now*

A montenegrói belpolitika turbulens másfél éve

A 2023 tavaszán tartott elnökválasztás kimenetele korszakhatárt jelent Montenegró politikatörténetében. A fiatal közgazdász, Jakov Milatović az alig egy éve alakult Európa most párt (*Pokret Evropa sad*, PES) élén legyőzte az országot 1989 óta meghatározó, a kormány- és államfői pozíciókat 1991-től többször is betöltő Milo Đukanovićot. Az elnökválasztásra, majd a pár héttel későbbi előrehozott parlamenti választásokra meglehetősen turbulens másfél év után került sor. Ezt az időszakot rövid életű kormányok, a kormánykoalíciók belüli viszályok, az állami intézmények (szándékos) megbénítása, valamint egy új politikai mozgalom, a PES felemelkedése jellemezte.

A 2020 augusztusában megtartott parlamenti választások után létrejött kormány meglehetősen instabil talajon alakult meg, és rövid életűnek bizonyult. A három, egymástól alapjaiban eltérő politikai nézeteket valló választási listák – az orosz- és szerbpartí Montenegro jövőjéért (*Za budućnost Crne Gore*), a nyugati orientáltságú

Béke a mi nemzetünk (*Mir je naša nacija*) és a Polgári Mozgalom Egyesült Reformakciója (*Građanski Pokret Ujedinjena reformska akcija*, URA) által vezetett Feketén fehéren (*Crno na bijelo*) tömörülések közötti törésvonalak rekordgyorsasággal váltak láthatóvá, ez pedig rányomta az elkövetkező másfél- két év politikai környezetére a bélyegét. A Zdravko Krivokapić vezette (szakértőinek indult) kormány ugyan sikeresen lépett fel a korrupció és a szervezett bűnözés ellen több, az igazságszolgáltatási és büntetőszervek vezetőinek [letartóztatásával](#), ám a koalícion belüli csatározások egy éven belül a szerbbarát Demokratikus Front (*Demokratski front*, DF) kilépéséhez és 2022 elején a kormány bukásához [vezettek](#). A bizalmatlansági indítványt a Szocialisták Demokratikus Pártjának (*Demokratska partija socijalista Crne Gore*, DPS) támogatásával éppen az egyik koalíciós tag, a Dritan Abazović vezette URA kezdeményezte, s elhúzódo koalíciós tárgyalások után ő lett az új kisebbségi kormány miniszterelnöke. 2022 nyarán azonban Abazovićot is e módszerrel [buktatta meg](#) az addig támogatását kívülről biztosító DPS és az ellenzéki pártok.

Az Abazović-kormány bukása után tovább folytatódott a belpolitikai válság. Đukanović elnöki tisztségében nem volt hajlandó előrehozott parlamenti választások kiírására még akkor sem, amikor az URA és a Demokraták (*Demokrate*) közös jelöltje, Miodrag Lekić nem volt képes új kormánytöbbséget [alakítani](#). Mindeközben pedig az alkotmányos intézmények válságával is szembe kellett néznie a politikai eliteknek: az Alkotmánybíróság 2022 őszétől kezdve fél évig nem tudott határozatképes lenni, a bírák parlamenti megválasztása [átpolitizálttá](#) vált. Az elnöki jogköröket leszűkítő – és az Alkotmánybíróság által 2023-ban alkotmányellenesnek nyilvánított – parlamenti határozat szintén a jogállamisági mechanizmusok sérüléséhez vezetett. Ebben a zűrzavaros időszakban, 2022 őszén alakult meg a PES, amelynek vezetői – Jakov Milatović és Miloško Spajić – gazdaságfókuszú, ámbár populistá ígéretektől nem mentes politizálásuk eredményeképpen a montenegrói belpolitikai élet meghatározó alakjai, 2023 nyarára pedig legfőbb közméltóságaivá váltak.

Az elemzés értékeli és áttekinti azt, hogy a 2023-as elnök- és parlamenti választások után, már a „poszt-Đukanović korszakban” mennyire lehet stabil kormányzást megvalósítani a DPS bevonása nélkül. Az újonnan felálló kormány előtt számos, főleg gazdasági kihívás áll – különösen a magas államháztartási hiány –, de az uniós integráció stagnálása, valamint az ország Szerbiához való viszonya is kérdéses maradhat.

A DPS és Đukanović bukása, a PES felemelkedése

Milo Đukanović népszerűségének csökkenése, majd elnökválasztási veresége egyfajta trendbe illeszkedik bele. Az elmúlt évek parlamenti- és helyközi választásain az általa vezetett DPS egyre gyengébben szerepelt, amihez a párthoz és magához Đukanović nevéhez kötődő botrányok, az állami intézmények foglyul ejtése, valamint az ország államháztartási biztonságát is kockáztató külföldi (kínai) beruházások is hozzájárultak. A hírhedt egyházügyi törvény által kirobbant, a Szerb Ortodox Egyház által vezetett [tiltakozások](#), valamint a koronavírus-járvány 2020-ban szintén hozzájárultak a párt arcvesztéséhez. Ezek következtében nem meglepő, hogy a 2020-as választások után a DPS, habár a legtöbb szavazatot zsebelte be, koalíciós partnerek hiányában mégis ellenzékbe került.

A DPS gyengülése és megújulásának hiánya, illetve a 2020-ban megalakult kormányban résztvevő pártok közötti feszültség megfelelő táptalajt biztosított a PES felemelkedéséhez. A pártot vezető politikusduó még a Krivokapić-kormány alatt¹ tett szert népszerűsége az Európa most! nevet viselő gazdaságfejlesztési és fiskális [programjukkal](#). A minimál- és reálbérek megemelésével, átfogó adóreformmal és az északi (többségében szerbek és bosnyákok lakta, vidéki) területek beruházásösztönző programjával növelni tudták az állampolgárok életszínvonalát, és emellett az addigi politikai pártokból való kiábrándultság is rezonált a választópolgárok szimpátiájával.

A fiatal, külföldi elitegyetemeken végzett, majd 2020-ban hazaért Milatović és Spajić új lendületet hozott a montenegrói politikai életbe. A mozgalom párttá alakulását követően sikerszeriájuk (egyelőre) töretlen: 2022 őszén a helyközi választásokon a fővárost, Podgoricát is megszerezték a DPS-től, Milatović az elnökválasztás 2023. április 2-ai második fordulójában „nyugdíjba küldte” Đukanovićot, a párt pedig a június 11-ei előrehozott parlamenti választásokon a DPS-t egy kevéssel megelőzve az első helyen végzett. Milatović elnökválasztási sikere nem kizárólag a PES reformcsomagjának és a politikus botrányoktól mentes előéletének tudható be. Az elnökválasztás második fordulójára² támogatói között felsorakozott szinte az összes pro-montenegrói, illetve orosz- és szerbbarát erő, beleértve Abazović ügyvezető kormányfőt és a Szerb Ortodox Egyházat is. Győzelme így elsősorban Đukanović ellen, mintsem a politikusnak vagy a PES-nek szólt. Ezt támasztja alá az elnökválasztás magas részvételi aránya: míg az első fordulóban a szavazásra jogosultak 63, a második körben 71 százalékuk járult az urnák elé. Ahogyan a választások tétje – „Đukanović vagy nem Đukanović” – eldőlt, úgy csökkent az érdeklődés a parlamenti választások iránt.

1. táblázat

A 2023. évi elnökválasztás eredményei százalékos formában. A második fordulóba a két legtöbb szavazatot kapott jelölt jut tovább, amennyiben egyik jelöltnek sem sikerül a szavazatok abszolút többségét megszereznie. (Az első fordulóban hét jelölt indult, a táblázat csak a legalább tíz százalékot elért politikusokat tünteti fel.)

	1. forduló (százalék)	2. forduló (százalék)
Milo Đukanović	35	41
Jakov Milatović	29	59
Andrija Mandić	19	
Aleksa Bečić	11	

Forrás: Montenegrói Állami Választási Bizottság.

1 A Krivokapić-kormányban Milatović gazdaságfejlesztési, míg Spajić pénzügy- és szociális ügyekért felelős miniszter volt.

2 Érdekeség, hogy az idei volt az első az 1997-es elnökválasztás óta, ahol szükséges volt a második forduló megtartása. A sors iróniája, hogy a választási kampányban éppen Đukanović emlegette fel a Momir Bulatović-csal való párharcát az 1997-es elnökválasztás során, amelyhez hasonló volt a Milatović-csal való mérkőzés is.

A június 11-én tartott előrehozott parlamenti választás a maga 56 százalékaival rekordalacsony részvétel mellett zajlott. A crnogorácok valószínűleg belefáradtak, hogy pár hét leforgása alatt már harmadjára járulnak az urnák elé, az alacsony részvétel egyben a politikai elitekből való kiábrándultságukat is szimbolizálja. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a mostani parlamenti választásnak nem volt „jelentős” tétje: a DPS-t 2020-ban már ellenzékbe küldték, Đukanovićot áprilisban leváltották, a kampányban pedig csak marginálisan került elő az addig központi szerepet betöltő identitáskérdés. A kampány elsősorban a gazdasági kérdések köré összpontosult, azonban politikai botrányoktól – például attól, hogy a Abazović leköszönő kormányfő a PES-t (különösen Spajićot) összefüggésbe hozta Do Kwon, az Egyesült Államok és Dél-Korea által elfogadóparanccsal keresett [kriptomágnással](#) – nem volt mentes.

A PES sikerszériája ugyan tovább folytatódott, de a várt áttörés a parlamenti választás során elmaradt. Ugyan a DPS második helyen végzett, a PES csupán három mandátummal szerzett többet; ez nemcsak koalíciókényszert, hanem elhúzódo koalíciókötési tárgyalásokat is előrevetít. A parlamenti választások egyebek mellett két érdekességet hoztak: a szerb- és oroszbarát pártokat tömörítő Montenegró jövőjéért választási lista (élén a DF-fel) támogatottsága 2020-hoz képest szinte megfeleződött. A kisebbségi Bosnyák Párt (*Bošnjačka stranka*) pedig hat mandátumot szerzett valószínűleg a DPS kárára; megnövekedett politikai súlyuk miatt a PES egyik potenciális koalíciós partnérévé léphet elő, egyben a párt – és így Montenegró – felé megnövekedhet Szarajevó és Ankara figyelme is.

2. táblázat

A 2023. június 11-ei előrehozott parlamenti választások eredményei, a 81 fős törvényhozásba bejutott pártok és a mandátumok eloszlása.

Párt(koalíció)	Elnyert mandátumok száma
Európa most	24
Szocialisták Demokratikus Pártja	21
Montenegró jövőjéért	13
„Számolj bátran!” (Demokraták, URA)	11
Bosnyák Párt	6
SNP – Demos	2
Albán Fórum	2
Albán Szövetség	1
Horvát Polgári Kezdeményezés	1

Forrás: Montenegrói Állami Választási Bizottság.

A PES előtt álló kihívások

A hirtelen népszerűsége és Montenegró vezető pozícióra szert tett PES előtt számos politikai és gazdasági nehézség áll, sikersizéiáját a poszt-Đukanović-korszakban legalább három kihívás törheti meg. Az első ilyen kihívás a politikai stabilitás biztosításának kérdése, amely a koalícióalkotással kezdődik. A koalíciós tárgyalások a választási eredmények fényében ugyanis nem egyszerűek, hiszen a PES a DPS-szel és az URÁ-val nem kíván koalícióra lépni. Utóbbi ellentmondana a párt legnagyobb ígéretének, miszerint az elmúlt harminc évet domináló DPS-től kívánják megszabadítani a montenegrói politikát (vagyis politikailag vállalhatatlan lenne az együttműködés), míg Abazović választási kampányban mutatott „viselkedése” zárja ki Spajić szemében az együttműködés lehetőségét. Utóbbival ezt a politikai viszályt a kényszer valószínűleg felül tudja majd írni, ugyanis a Demokraták és az URA közös, „Számolj bátran!” (*Hrabro se broji*) elnevezésű listája áll ideológiailag is a legközelebb a PES-hez. A sors fintora, hogy maga a DPS sem áll túl távol a PES által képviselt orientációtól (különösen a párt nyugatbarát beállítottságát figyelembe véve), és a DPS kormányba való bevétele jelentené a legstabilabb kormányzás lehetőségét. Nemzetközi (nyugati) nyomásra valószínűleg a Montenegró jövőjéért választási listával nem fog a PES együttműködni, de nem kizárt, hogy egy mérsékelt álláspontot képviselő szerb párttal nem zárkóznának el a szövetségre lépéstől.

A kormányalakításhoz szükséges minimum 41 mandátum a PES, a Demokraták és a kisebbségi pártok (bosnyákok, horvátok és/vagy albánok) bevonásával fog megvalósulni, ám Abazović részvétele sem kizárt az újonnan felálló koalícióból. Kérdéses viszont, hogy ez, az ugyan ideológiailag közelebb álló koalíció mennyire tudja majd biztosítani a politikai stabilitást a 2020 utáni kormányok esetében tapasztaltakkal szemben.

A politikai stabilitás az uniós integráció miatt is kulcsfontosságú. Az elmúlt évek kormányai ugyan elkötelezettek voltak az EU-tagság mielőbbi elérése iránt, a strukturális reformok csak lassan és koránt sem zökkenőmentesen folytak a politikai krízisek miatt. A Krivopakić- és Abazović-kormányok jól [felismerték](#) azt, hogy az EU a korrupció és a szervezett bűnözés visszaszorításában, valamint az igazságszolgáltatási mechanizmusok megerősítésében látja Montenegró csatlakozási folyamatának előfeltételét. A választási ígérek alapján a PES szintén követni fogja az előző kormányok ezen irányvonalát, az EU-integráció tekintetében pedig a 2027/28-as céldátumot jelölték meg.

Külpolitikáját tekintve Montenegró a nyugati/uniós [irányvonalat](#) kívánja [tovább folytatni](#): ez Ukrajna támogatását és az Oroszország elleni szankciók folytatását, valamint Koszovó függetlenségének további elismerését jelenti. Szerbiával az ország vezetőinek viszonya már érdekesebb fordulatot vehet: a PES politikusduóját több ízben vádolták szerbpártisággal; Spajić elnökválasztáson való indulását kettős (montenegrói és szerb) állampolgársága miatt a választási bizottság érvénytelennek [nyilvánította](#). A PES kapcsolatát Szerbiával egyelőre nehéz megjósolni, Spajić valószínűleg a „kedve szerint” fogja ezt erősíteni vagy tompítani attól függően, hogy bel- és külpolitikai partnereinek az adott helyzetben melyik álláspont a tetszetősebb. Ettől függetlenül a két ország kapcsolatában normalizálódás várható, különösen annak fényében, hogy Milatović nem zárkózik el a Nyitott Balkán regionális együttműködésben való [részvételtől](#).

Montenegró jelenlegi problémái azonban elsősorban strukturális és gazdasági jellegűek: az államháztartás hiánya már az energiaválság és a fiskális program végrehajtása előtt [meghaladta](#) a GDP 70 százalékát, az infláció mértéke szintén [számottevő](#) (15 százalék körüli). Annak ellenére, hogy a PES és az összes többi párt a kampányban

erőteljes gazdaságfókuszú kormányzást és külföldi tőkebefektetéseket ígért, nem lesz könnyű anélkül eladni bármiféle fiskális vagy gazdasági szigort a választópolgároknak, hogy ők „ne jutalmazták azt meg” valamilyen formában.

Mi (lesz) Đukanović politikai öröksége?

Az áprilisi elnökválasztási veresége után Đukanović feltételezhetően pár évig biztosan háttérbe vonul a napi szintű politizálástól. Habár eddig már kétszer is „nyugdíjba” ment, a 61 éves politikus visszatérése nem kizárt, a háttérből pedig továbbra is befolyásolni tudja a stabil szavazóbázissal rendelkező DPS politikai életét. Egyelőre úgy tűnik, hogy a párton belül kitartanak mellette, vagyis látható reformfolyamat – amely során a „Đukanović (egykori) pártja” jelzőtől kívánnának megszabadulni – nem látható, csak a pártvezetés **fiatalítása** történt meg. Amennyiben Đukanović véglegesen leteszi a politikai lantot, kettős megítéléssel távozik.

A politikai túlélőképessége után „borotva” (*britva*) névvel illetett Đukanović-hoz számos botrány (köztük a leghíresebb, a dohánycsempészet) fűződik, viszont Montenegró függetlenségének elhozatala (2006), a crnogorác identitás és államiság megerősítése, a NATO-tagság elnyerése (2017) és az uniós integráció elindítása is az ő nevéhez fűződik. Több mint három évtizedes, machiavellista politikai karrierje pedig tanulmányozásra méltó: az egykori fiatal, kommunista politikus először Slobodan Milošević egyik legjobb tanítványaként kiállt „kis-Jugoszlávia” mellett, politikai ellenfeleivel – köztük a már említett Bulatović-csal – könyörtelenül leszámolt, majd ahogyan Milošević körül elfogyott a levegő, úgy lett az 1990-es évek végére Đukanovićból nyugatbarát, az ország függetlenségét propagáló montenegrói nacionalista. Politikai sikerének további záloga, hogy külső legitimitását botrányai ellenére meg tudta őrizni nyugati partnereinek (elsősorban az Egyesült Államok és az EU) szemében, s a multietnikus országot a béke szigeteként láttatni (vagyis a stabilitását megőrizni), miközben orosz és kínai befektetőkkel az adott pillanatban számára leginkább megfelelő üzleteket tudott tető alá hozni. A montenegrói és szerb nacionalizmusok párharcában azonban alulmaradt: a Szerb Ortodox Egyház érdekeit sértő egyházügyi törvény körüli viták negatívan érintették a politikus és a DPS népszerűségét, és elvezettek a párt 2020-as vereségéhez. Az államférfi politikai öröksége ugyan nem makulátlan, de Montenegró függetlensége, valamint az ország euroatlanti integrációja érdekében tett erőfeszítései miatt biztosan pozitív megítéléssel kerül majd be a montenegrói történelemkönyvekbe.

Következtetések

A 2023-as elnök- és parlamenti választásokat követően Montenegróban – építve a 2020-as eredményekre – új korszak kezdődik el, amelyben az állam- és kormányfő sem a DPS-es garnitúrából érkezik. A politikai pluralizmus mindenképpen egészséges egy olyan fiatal országnak (demokráciának), mint Montenegró, ámde ez nem tudja teljes bizonyossággal garantálni a stabilitást vagy mélyreható politikai-gazdasági reformokat.

A PES és a pártot vezető politikusduó előtt álló legnagyobb kihívás a politikai stabilizálás és a gazdasági problémák megfelelő kezelésén túl hitelességük megőrzése lesz. Mivel Milatović és Spajić is hirtelen lettek népszerűek, ezt a könnyen jött támogatottságot (szimpátiát) hamar el is tudják veszíteni. E tekintetben az új államfő és (leendő) miniszterelnök tündöklése is egyfajta trendbe illik bele: a politikai elitekből való kiábrándultságtól vezérelve megalakult pártok, amelyek általában addig ismeretlen politikus(ok)hoz kötődnek, könnyen népszerűsége tudtak szert tenni. Szlovéniában Miro Cerar egykori miniszterelnök pártja, a Modern Közép Párt (*Stranka modernega centra*) hasonló utat járt be, de ebbe a körbe sorolható a jelenlegi kormányfő, Robert Golob és a Szabadság Mozgalom (*Gibanje Svoboda*) sikere is. A Milatović–Spajić páros leginkább a bolgár Kiril Petkov és Asen Vasilev politikai duóval hozható párhuzamba: fiatal, külföldön végzett és kiemelkedő pénzügyi-gazdasági tapasztalattal rendelkező, a hazai politikai életbe csak pár éve belecsöppent politikusok, nyugatbarátok, akik erős gazdasági fókusszal próbálnak a politikai *establishment*ben maguknak utat törni. A bolgár politikuspáros sikere – rövid életű koalíciós kormányzásukkal – azonban intő jel lehet a PES számára is: a fiatalos lendület, a politikai eliteknek hátat fordító és a gazdasági-populista reformokra épülő politizálás hosszú távon nem fenntartható, hiszen a mindent átható, több évtizedes politikai berendezkedés megváltoztatása (és az azt átható korrupció legyőzése) nem egy könnyen véghez vihető feladat.

A fentiek miatt egyelőre nem biztos, hogy a PES el tudja kerülni bolgár „elődje” példáját: képesek lesznek-e egyszerre biztosítani a politikai stabilitást, a gazdasági ígéreteket és fenntartani egyelőre töretlen népszerűségüket. A „poszt-Đukanović-korszak” esetleges politikai instabilitása másfelől kedvezően hat a DPS-re. A párt, hasonlóan az elmúlt évekhez, erős ellenzéki szerepből kísérheti figyelemmel az elkövetkező időszak politikai nehézségeit.

Az új, DPS-mentes kormány felálltával Montenegró valóban új (politikai) vizekre evez. Mivel az állam- és kormányfőt sem a DPS politikusai – különösen nem Đukanović – fogják adni, így a 2020-ban megkezdődött átalakulás egy új politikai garnitúra hatalomra kerülésével befejeződött. Ez pedig egyet jelent azzal is, hogy az új kormány és a köztársasági elnök nem tudja majd a megkésétt vagy elmaradt (gazdasági és politikai) ígéreteit vagy a megrekedt uniós integrációt Đukanovićra fogni; ez újabb kihívást állít hat a PES fiatal politikusai elé.

MKI ELEMZÉS

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© A Magyar Külügyi Intézet, 2023.

Szerző:

NÉMETH FERENC

Lektorálta:

OROSZ ANNA

Nyelvi lektor: T-Kontakt Kft. | Tördelés: Lévárt Tamás

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Külügyi Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

ISSN 2063-9244

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.26>

Korábbi kiadványainkat megtekintheti az [Intézet](#) weboldalon.